

JAAP KRUIHOF

Jaap Kruithof, *Een wereld zonder stuurman. Gesprekken 1962-1995*, Amsterdam/Antwerpen, Nijgh & Van Ditmar/Dedalus, 1995, 269 blz., 999 Bfr., ISBN 90 5281 104 0

Ronald Commers & Kees Kruithof (red.), *Over Jaap Kruithof gesproken. Liber Amicorum*, Brussel, VUBPress, 1996, 159 blz., 1200 Bfr., ISBN 90 5487 125 3

De historicus-filosoof, Jaap Kruithof, die in het najaar van 1995 met emiritaat ging, kan niet klagen over een gebrek aan erkenning of aan belangstelling voor zijn werk. Niet alleen verscheen ter gelegenheid van zijn zestigste verjaardag al een lijvig vriendenboek, met uitvoerige bijdragen van een aantal van zijn collega's, leerlingen en studenten, ook bij zijn afscheid aan de Gentse universiteit, het centrum van zijn academische bezigheden, zijn er twee boeken verschenen : een bundel vraaggesprekken en een verzameling opstellen waarin enkele collega's, maar vooral oud-leerlingen en een broer herinneringen ophalen.

Een wereld zonder stuurman biedt de lezer het beste overzicht van Kruithofs activiteiten en interessedomijnen, hoewel er in het boek enkele lacunes zijn. Aangezien het vooral uit vraaggesprekken bestaat die Kruithof zelf geselecteerd heeft en van een inleiding voorzien, is hij de meest geschikte persoon om op die lacunes te wijzen. De meest opvallende betreft het klein aandeel dat de filosofie zelf in de vraaggesprekken heeft gekregen. Voor een deel is dit verklaarbaar : de tweede helft van de jaren vijftig, genoot Kruithof als jonge doctorandus en doctor nog niet de vermaardheid die tot interviews aanleiding geeft. Er zijn hem echter ook enkele gesprekken ontgaan, die hij zelfs niet in de lijst der interviews 1962-1995 heeft opgenomen, hoewel ze niet als oppervlakkig of minderwaardig kunnen doorgaan. Niet zonder klachttoon schrijft Kruithof dat de lezer in deze bundel niets over de diepere achtergronden van een boek als *De zingever* zal vinden, "blijkbaar had geen interviewer daarvoor belangstelling" (p. 9). Vergeet hij dan het vraaggesprek met Andre Vandenbunder in *De nieuwe* (nr. 304, 30.01.1970, pp. 20-22) ? Verder zijn hem nog enkele andere gesprekken ontgaan, zoals hij in zijn inleiding opmerkt, merkwaardig genoeg ook een weer uitdrukkelijk filosofisch gesprek voor BRT-Fundamenten met zijn Nederlandse collega Ad Peperzak naar aanleiding van de honderdste sterfdag van Hegel, op wie Kruithof in 1958 op vrij jonge leeftijd bij Edgar De Bruyne promoveerde. Tenslotte herinner ik nog aan een ander opmerkelijk gesprek voor *De nieuwe linie* met Joop den Uyl, Kees Trimpos en Jos Van Ussel over bevolkingsproblematiek, waarop een aantal van zijn jongere collega's en medewerkers boos heeft gereageerd.

In zijn interviews neemt Kruithof, op enkele specifieke wijsgerige gesprekken na, politiek-ideologische en morele meningen en standpunten in. Tegen de achtergrond van het conservatieve Vlaanderen, gedomineerd door het clericalistisch katholicisme, wou hij zijn progressistische, linkse en humanistische positie verdedigen. Hierin wou hij meer dan eens een 'shockeffect' veroorzaken om een bepaald debat op gang te brengen : over de seksualiteit van de jongeren, de bevoogdende overheid, de politiek

onmondige studenten of het conservatisme van zijn academische collega's. In de hier gepubliceerde vraaggesprekken is er in dit verband een duidelijke verschuiving van de micro-morele vraagstukken naar de macro-problematiek : sociaal-economische politiek, wereldeconomie, spanningen tussen Noord en Zuid. Kruithof wil uitdrukkelijk vanuit een mondiaal gezichtspunt de cultuurproblemen overschouwen en beoordelen. Daarbij klaagt hij het toenemende nihilisme van de Westerse wereld aan : vooral jongeren die geen houvast vinden in een decadente beschaving die zich verrijkt door de niet-Westerse volkeren uit te buiten. In deze interviews ontbreken de moralismen niet, noch de toekomstvoorspellingen. Een voorbeeld van zo'n moralisme : "Wat gebeurt er nu ? Er is een medicament waarbij men arbeid en lust van elkaar scheidt. Hou de mensen die geen arbeid, dus geen macht krijgen, rustig met lust. Dat procédé bevat me niet. Misschien verwijt u me, als ik het lustgedrag van de moderne westerling aanval, te grote agressiviteit. Ik ben kwaad dat een miljard mensen zitten te *lusten*, terwijl de anderen van het genot zijn uitgesloten. Ik kan er niet tegen als ik in een vliegtuig boven de Middellandse Zee reis en boven de Costa Brava en de Italiaanse kusten miljoenen blote lijven ontwaar, die zich de godganse dag zitten te verlustigen, terwijl ik vijfhonderd kilometer verder, boven Noord-Afrika, geen kat meer zie. Het is afgelopen met de vakantie.

Lust is een schaars goed, sociologisch benaderd. Dat beseft het profitaat van het Noorden onvoldoende. Als de hele wereld zat te lusten zou ik minder agressief zijn. Mijn devies is : iedereen heeft recht op genot. Maar niet Benidorm alstublieft, dat stompt af. Leve het genieten dat je oppept om daarna weer creatief te zijn. Lust waarin je weerloos verzinkt is destructief. Net zoals lust om de lust" (pp. 151-152).

En nu nog een voorbeeld van een politieke toekomstvoorspelling : "De Belgische bourgeoisie zal het onderspit delven, daarom voorspel ik u dat we op weg zijn naar het separatisme. We krijgen een Europese staat, een Belgische staat en een Vlaamse staat. Dat is te veel. Daarom valt België uit elkaar. Op de achtergrond ontwikkelt zich een strijd tussen het Europa van de regio's, dat van de staten en dat van de multinationals. Ik denk dat tegen 2100 het Europa van de nationale staten verdwenen zal zijn ten voordele van het Europa van de regio's en dat van de multinationals. In die strijd speelt het Vlaams Blok zijn rol en zonder links, anti-kapitalistisch verzet op Europees niveau is die ontwikkeling niet te keren" (p. 222).

*

Over Jaap Kruithof gesproken, het vriendenboek dat Ronald Commers en Kees Kruithof (broer van Jaap) hebben samengesteld, heeft onvermijdelijk iets hagiografisch en sentimenteels, maar bevat ook interessante informatie. Naast de herinneringen die oud-studenten en vrienden oproepen en die de gevierde heel goed typeren, zijn er de haast vergeten gezichtspunten die nu eens weer in herinnering worden gebracht. Jaap Kruithof staat te eenzijdig bekend als de polemist-ideoloog die zich wel eens door zijn retoriek laat meeslepen en er dan plezier in vindt de vermeende 'bourgeois' te choqueren. Er is ook een andere Kruithof : de man die een heel gedegen en traditionele vorming heeft genoten. Er is niet alleen de calvinistische achtergrond met zijn

specifieke bijbelcultuur, maar er is ook de Jaap Kruithof-pianist met een fijnzinnige muzikale smaak en de Jaap Kruithof-historicus die in de jaren vijftig wetenschappelijk medewerker was van de Gentse historicus Jan Dhondt. In haar bijdrage tot het boek wijst de Brusselse historica (en momenteel rector van de V.U.B.), Els Witte op Kruithofs creativiteit in drie deelgebieden van de geschiedeniswetenschap : de kwantitatieve sociale geschiedenis, de bronnenkritiek bij het gebruik van statistiek en de noodzakelijke inbreng van de sociologie in het historisch onderzoek. Op die manier ligt hij aan de basis van de Gentse school der contemporanisten die zich niet uitsluitend willen beperken tot een loutere beschrijvende evenementionele geschiedschrijving.

Tenslotte hier nog een paar woorden over het postuum gepubliceerde opstel van Leo Apostel over enkele ontmoetingen met Jaap Kruithof, een bijdrage die *een* (deel)antwoord geeft op de vraag naar de oorsprong van de ideologische bijzonderheid van de sectie wijsbegeerte aan de Gentse *Rijks*universiteit — een vraag die velen bezighoudt. Apostel wijst op het feit dat de universiteit in een vacuüm terecht was gekomen, ontstaan toen na de Tweede Wereldoorlog een aantal professoren was weggevallen of op emeritaat was gegaan. "We konden en we wilden alsdus 'opnieuw beginnen' en tabula rasa maken met de traditionele manieren waarop wijsbegeerte werd gedoceerd" (p. 20). Hierin speelde Jan Dhondt een niet onbelangrijke rol in de nieuwe aanstellingen en benoemingen, "want het was diens uitdrukkelijke bedoeling de wijsbegeerte en de ethiek onder de verantwoordelijkheid van twee vrijzinnigen ten plaatsen" (p. 19). Vooral bij de oprichting van een subsectie 'moraalwetenschap', die toekomstige leraren niet-confessionele zedenleer voor de rijksmiddelbare scholen moest opleiden, dachten de jonge strijdlustige filosofen dat zij "een nieuwe toekomst aan het scheppen waren voor een deel van de wijsbegeerte en tegelijk Vlaanderen aan het emanciperen waren van de eeuwenlange hegemonie van de Kerken over de ethiek" (p. 22). Typerend voor de houding van die tijd is het volgende : "Wel werden we van bij de aanvang geconfronteerd met precies die contradicties die we hadden gewenst te (kunnen) overstijgen. Uiteindelijk vertrouwden we, bij de samenstelling van het professorenkorps, alleen maar 'vrijzinnigen' in de enge betekenis. We hadden ongelijk en we beseften dat als overtuigde pluralisten ook wel, maar we waren zo bang voor de dominantie van het rechts katholicisme — dat overigens niets ongedaan liet om ons project te boycotten — dat we nog slechts vertrouwen stelden in duidelijke vrijzinnigen. We waren fanatiek, vochten voor een zaak en dat liet weinig ruimte voor de nuancering die we eigenlijk verdedigden" (p. 22). In deze context raakte de richting 'moraalwetenschap' niet naar wetenschappelijk werk georiënteerd, "maar naar sociaal-politiek militantisme", niet alleen omdat Kruithof dat wou, aldus Apostel, "maar ook omdat hij zich niets anders zag bereiken in deze omgeving".

Op die manier heeft een intellectuele droom een ideologische wending gekregen die de bestaande verzuiling heeft versterkt, wat in die tijd de bedoeling was van iedereen die invloed en macht had, niet in het minst de op expansie beluste katholieke politici die in de strijdlust van Apostel en Kruithof in de eerste helft van de jaren zestig argumenten vonden om, bij wijze van 'ideologisch evenwicht', in Kortrijk een met Gent concurrerende faculteit letteren en wijsbegeerte (de huidige kandidaatsjaren van de K.U.L. campus Kortrijk) in te richten. De verleiding tot het ideologisch

militantisme is groot, maar blijkt achteraf meestal contra-productief te zijn. Die geschiedenis van de ideologische strijd om en rond de levensbeschouwelijke verzui-
ling, waarin academisch geschoolde intellectuelen in Vlaanderen, zoals Jaap Kruithof
(en Leo Apostel, alsook een aantal katholieken) een rol hebben gespeeld, wordt
hopelijk over afzienbare tijd geschreven. De hier gepresenteerde boeken van en rond
Kruithof zijn ongetwijfeld te bestuderen documenten.

Jacques DE VISSCHER